

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ

«Гарантії захисту прав ветеранів війни у кримінальному провадженні відповідно до їхнього соціального статусу, психофізичного/психологічного стану»

Волобуєв Анатолій,
професор кафедри
кримінально-правових
дисциплін Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Психологічна реабілітація та соціальна інтеграція ветеранів бойових дій (чоловіків і жінок), які довгий час перебували в атмосфері обстрілів і загрози своєму життю, є надзвичайно важливою проблемою як для кожного окремого індивіда, так і для функціонування суспільства в цілому. Після закінчення військової служби (звільнення за віком, пораненням, демобілізації) ветерани стикаються з потребою пристосування до нових нерідко кризових умов життя, з проявами свавілля і порушеннями їх особистих прав та членів їх сімей. Це може зумовлювати вчинки, що сприймаються як неадекватні і протиправні з боку як цивільних осіб, так й правоохоронців. У всякому разі потрібно усвідомлювати, що в українському суспільстві з'явився специфічний поствійськовий криміногенний чинник, який має враховуватися працівниками органів правопорядку, зокрема під час кримінального провадження.

У даному контексті особливої актуальності набуває налагодження виважених відносин уповноважених службових осіб з учасниками кримінального провадження, які є

представниками ветеранської спільноти. Перша за все, це стосується проведення допиту підозрюваного та інших учасників (свідків, потерпілих), що спрямований на отримання правдивих і повних показань. При цьому потрібно враховувати, що формування показань може знаходитися під впливом суб'єктивних уявлень про справедливість, особливого соціального статусу і психофізичного стану особи, яка є ветераном бойових дій. Тому важливо ретельно дотримуватися встановленого процесуального порядку допиту, роз'яснення прав особи в залежності від процесуального статусу і врахування соціально-психологічного стану особи. В узагальненому вигляді це має здійснюватися через призму верховенства права, як не тільки виконання процесуальних приписів, але й прояв тактовності, справедливості і людяності.

На цьому тлі доволі гострою є проблема дотримання прав підозрюваного під час допиту і використання його результатів у доказуванні. Підозрюваний є учасником досудового розслідування, відносно якого передбачені заходи державного примусу у вигляді затримання і тимчасового обмеження волі, як запобіжного заходу. Метою таких примусових заходів є забезпечення виконання підозрюваним своїх процесуальних обов'язків, але з використанням при цьому відповідних прав. У зв'язку з цим в останні роки в кримінальне процесуальне законодавство України було імплементовано низку європейських правових стандартів. Зокрема, підозрюваний має право: мати захисника (адвоката) і зустріч із ним та на його присутність під час допиту; не говорити нічого з приводу підозри або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати; викласти свої показання власноручно; подавати докази; подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення допиту, які заносяться до протоколу; заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; користуватися рідною мовою та послугами перекладача за рахунок держави (статті 12, 42, 46, 224 КПК України). Перед допитом підозрюваного зазначені права мають бути йому повідомлені та роз'яснені, що розглядається як

забезпечення рівних із стороною обвинувачення прав на збирання та подання до суду доказів з метою захисту, передбачених ч. 2 ст. 22 КПК України.

На жаль, у свідомості багатьох правоохоронців і науковців-дослідників досить стійким є уявлення, що головною метою допиту підозрюваного є отримання зізнання у вчиненні кримінального правопорушення. Так, ознакою цього є твердження про обов'язок слідчого (прокурора) допитувати підозрюваного відразу після затримання без ухвали слідчого судді. Й особливо сприятливою вважається ситуація, коли затримана особа погоджується надавати показання за відсутності захисника [1, с. 54]. Така ситуація позитивно оцінюється у зв'язку з тим, що слідчий має змогу «зірвати потенційні домовленості між співучасниками, максимально використати ефект раптовості та позбавити підозрюваних часу на організацію протидії слідству» [2, с. 116]. У такому ж ключі виглядає й рекомендація, що в ситуації відмови підозрюваного давати показання, слідчий повинен терпляче і детально роз'яснити всі негативні наслідки зайнятої позиції і підкріпити ці роз'яснення конкретними питаннями [3, с. 282], що суперечить ч. 4 ст. 224 КПК України.

Видається, що наведені уявлення є залишковими наслідками минулого підходу до процедури і тактики допиту підозрюваного, коли визнання вини оцінювалося «царицею доказів» і не бралось до уваги, яким саме способом воно було отримане. Це може розглядатися як ефект психологічної колії, коли минулий досвід створює для людей звичне і комфортне середовище, яке їм часто не хочеться залишати. Він стимулює людей і далі тлумачити певні речі так, як вони пояснювалися впродовж багатьох років [4; 5]. Але ж рекомендації щодо використання раптовості у проведенні допиту підозрюваного без належного роз'яснення його прав є очевидним порушенням права підозрюваного на захист, що при намаганні їх застосування неминуче призведе до негативних наслідків. Досить стійкими у негативному аспекті є й класифікація ситуацій допиту підозрюваного на «конфліктну» (заперечення підозри) і «безконфліктну» (визнання вини). Так, заперечення підозри з тактичної точки зору однозначно розглядається як ситуація, що

може призвести до втрати назавжди можливості притягнення підозрюваного до відповідальності, для уникнення чого рекомендується застосовувати відеозйомку і поліграф [6, с. 384]. Тобто особа, якій вручено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, вже асоціюється зі злочинцем, що суперечить презумпції невинуватості.

Зважаючи на існування у свідомості правоохоронців і науковців наведених уявлень про відносини з підозрюваною особою і тактику проведення слідчих (розшукових) дій за її участю, є підстави для припущення про вірогідність грубих процесуальних і тактичних помилок працівниками поліції у відносинах з учасниками кримінального провадження – представниками ветеранської спільноти. Зокрема, підставою для цього є трагедія, яка розігралася в селі Нехворощ на Чернігівщині 27 січня 2026 року. За матеріалами журналістського розслідування її сутність полягала у тому, що під час намагання проведення обшуку в будинку ветерана Сергія Русінова, який, за словами поліцейських, підозрювався у замаху на вбивство депутата Корсунь-Шевченківської міської ради Віталія Сторожука, відбулася перестрілка. Їй передували перемовини між слідчо-оперативною групою і представниками місцевої ветеранської спільноти, які прибули до подвір'я Сергія Русінова на його прохання. Побратими ветерана вмовляли поліцейських уникати застосування силових методів з демонстрацією зброї, посилаючись на психофізичний стан Сергія, який мав багаторічний досвід бойових дій і військову кваліфікацію сапера. Паралельно з цим ветерани виявили, що відсутні поняті, присутність яких є обов'язковою при проведенні обшуку. За понятими поліцейські вирішили їхати у сусіднє село, але при виїзді на дорогу поліцейський автомобіль був прицільно обстріляний Русіновим, який на той час покинув житло і знаходився в посадці біля дороги (мабуть вирішив, що їдуть його затримувати). В результаті був убитий дільничний офіцер поліції (водій), а інший був поранений. На звуки стрільби на допомогу виїхали поліцейські-спецпризначенці, що входили до складу слідчо-оперативної групи. В результаті виниклого бою загинули четверо поліцейських і ветеран. Розлючені поліцейські на емоційній хвилі затримали і побили трьох присутніх

представників ветеранської спільноти, доставили їх до відділку, де їх допитували без адвокатів. В результаті щодо них було відкрите кримінальне провадження за ознаками нібито незаконного зберігання зброї (ч. 1 ст. 263 КК України), хоча ніякої зброї не було виявлено ні при затриманні, ні під час проведення обшуків у житлі затриманих.

Потрібно звернути увагу, що ця трагедія відбувалася на тлі конфліктних відносин ветеранської спільноти з представниками міської ради, які довгий час відмовлялися приймати і задовольняти заяви ветеранів щодо законного виділення їм земельних ділянок. З активною підтримкою вимог ветеранів виступив депутат Віталій Сторожук, який посприяв в кінцевому результаті виділенню 61-му ветерану земельних ділянок (у т.ч. Сергію Русінову). В подальшому гострий на язик депутат із залученням Русінова на сесії міськради, апелював до совісті депутатів і вимагав збільшити видатки на допомогу родинам військових, що могло викликати напруження у його стосунках з окремими групами місцевих депутатів [7].

Все це свідчило про формування гострої соціально-політичної проблеми в регіоні у зв'язку із задоволенням законних вимог ветеранської спільноти, складовою частиною якої стала діяльність поліції. У кримінальному провадженні щодо підризу автомобіля депутата Віталія Сторожука, кваліфікованого як замах на вбивство (ч. 2 ст. 15, п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України), є низка питань в контексті дотримання верховенства права: 1) що саме було підставою для підозри Сергія Русінова у замаху на вбивство депутата (сам потерпілий депутат вважав, що у Русінова для цього не було мотиву); 2) чи було вручене повідомлення про підозру; 3) чи проводився допит Русінова; 4) що було підставою для проведення обшуку у житлі Русінова; 5) чи була отримана ухвала слідчого судді на проведення обшуку. Видається очевидним, що дотримання вказаних процесуальних приписів мало бути основою для визначення організаційно-тактичних заходів проведення обшуку у ветерана з урахуванням його психофізичного стану.

У підсумку можна зазначити, що з огляду на довготривале існування криміногенного чинника, пов'язаного з багаторічною війною з російським агресором, питання врахування у

кримінальному провадженні соціального статусу ветеранів війни та їх психофізичного стану є надзвичайно актуальним. Вони мають знайти належне відображення в робочих навчальних програмах курсів кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, адміністративної діяльності та інших, що викладаються у закладах вищої освіти системи МВС України.

Список використаних джерел

1. Бобровник О.В. Допит підозрюваного як засіб отримання доказів у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 53-53. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/20.pdf
2. Пиріг Ігор, Прокопів Сергій, Хаджійський Максим. Організаційно-тактичні особливості проведення допиту підозрюваного під час розслідування сутенерства. *Науковий вісник ДДУВС*. 2025. Спеціальний випуск No 1. С. 116-122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2078-3566/2025-5-18>
3. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.
4. Beyer J. On a branching route: The spectrum of path dependence in policy research. *Review of Policy Research*. 2025. No 43(1). Art. e70007. DOI: <https://doi.org/10.1111/ropr.70007>
5. Максимчук Л. Ефект колії: залежність від пройденого шляху, – Сергій Мошенський. Фокус. (03.03.2024). URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/633984-efekt-koliji-zalezhnist-vid-proydenogo-shlyahu-sergiy-moshenskiy>
6. Коробка О.С. Допит у конфліктній слідчій ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №2. С. 382-385. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99>
7. Величко Любов. Смерть ветерана і чотирьох поліцейських. Репортаж із місця, де зламалося все (06.02.2026). URL: <https://texty.org.ua/articles/116833/smert-veterana-i-chotyrokh-politsejskykh-reportazh-z-mistsja-de-zlamalosja-vse/>